

Андре Камінський народився 19 травня 1923 року в Женеві, ріс у Цюриху. У біографічних довідках сказано, що його батько був психіатром із Польщі, а мати — аптекаркою з Австро-Угорщини. І лише з роману “Наступного року в Єрусалимі” я довідалася про конкретне місце в Австро-Угорщині, звідки походила мати. Це місце — Станиславів, сьогоднішній Івано-Франківськ.

Сама ця обставина, можливо, й не спонукала б мене перекласти *opus magnum* Андре Камінського, якби роман одразу не посів одне з провідних місць у моєму особистому читацькому гіт-параді. Згодом виявилось, що не лише в моєму. Такими високими накладами у німецькомовному просторі другої половини ХХ століття, окрім Андре Камінського, продавався лише один швейцарський письменник — Макс Фріш.

Батьки Камінського були пристрасними соціалістами, отож і сина виховували відповідно. У сорокових роках він студював історію в Женеві й Цюриху, активно діючи в молодіжних лівих організаціях. Закінчивши навчання, Камінський захистив докторську дисертацію й отримав можливість викладати як приват-доцент у Женевському університеті. Але внутрішньої рівноваги це йому не забезпечило. 1950 року молодий доцент покидає Швейцарію й переїжджає до Польщі. У покаліченій війною країні

своїх предків і своїх ілюзій він прагне будувати світле соціалістичне майбутнє. В одному інтерв'ю Камінський каже, що до Польщі його підганяли й докори сумління: адже швейцарці зі своєї країни, немов зі зручної ложі, лише спостерігали за страшною війною, що спустошила Європу.

У Варшаві Андре Камінський працює на телебаченні, пише польською мовою театральні драми й радіоп'єси. Однак він, мабуть, не цілком задоволений обставинами, що панують у Польщі, бо вже на початку шістдесятих як телевізійний кореспондент вирушає у тривале відрядження до Африки і шість років працює в Марокко й Алжирі та стає одним із засновників алжирської кіношколи.

І ось настає фатальний для польських євреїв 1968 рік. Унаслідок студентських протестів проти “закручування гайок” — жорстких політичних обмежень, зокрема щодо свободи слова — з Варшавського університету відраховують двох студентів єврейського походження (один із них — Адам Міхнік). На початку березня 1968-го хвиля студентських протестів зростає, серед вимог — поновлення в університеті відрахованих студентів. Протести поширюються на всю країну. Офіційна влада робить із подій свої висновки: суспільний порядок порушують сіоністи. Починається антисемітська кампанія: євреїв і членів їхніх родин влада змушує відмовлятися від польського громадянства й емігрувати з країни. Паспорти громадян Польщі у них забирали, видаючи натомість одноразовий виїзний документ, у якому зазначалася країна призначення — Ізраїль.

Отож Андре Камінський опиняється в Ізраїлі, але вже через рік повертається до Швейцарії й починає нову віху життя. У сімдесяті роки він активно працює драматургом на швейцарському телебаченні. У шістдесятирічному віці публікує першу збірку оповідань „Die Gärten des Mula

Abdallah“ (“Сади Мулая Абдулли”, 1983), в якій майстерно, з гумором розповідає про свою працю в Африці. Чимало людей на теперішніх читацьких форумах називають цю книжку своєю улюбленою. Наступного року з’являється ще одна збірка оповідань Камінського: “Herzflattern” (“Сердечний трепет”). Це іскрометно розказані історії з соціалістичної юності автора у Женеві й Цюриху. Оповідання мають успіх, і через два роки з’являється роман “Nächstes Jahr in Jerusalem” (“Наступного року в Єрусалимі”, 1986), який одразу очолює список німецькомовних бестселерів.

Це дає Андре Камінському змогу сконцентруватися винятково на письменницькій праці. У пов’язаних із презентаціями роману подорожах Німеччиною Камінський збирає матеріал для книжки есеїв, що з’являється 1987-го: “Schalom allerseits. Tagebuch einer Deutschlandreise” (“Усім шалом. Щоденник подорожі Німеччиною”). Наступного року виходить роман “Kiebitz” (“Кібіц”), головний герой якого, як колись і сам Камінський, живе й будує соціалізм у Польщі, звідки його 1968 року примушують забратися. Унаслідок цієї депортації Кібіц — так звать героя — втрачає дар мови, в буквальному сенсі...

Наступна книжка “Flimmergeschichten” (“Історії мерехтіння“) розповідає про розвиток телебачення у соціалістичній Польщі, абсурд цензури й пропаганди. Вона стала останнім твором Андре Камінського, який помер 1991-го у віці 67 років. Його бентежне життя — а разом із тим грані кількох світів, культур та ідеологій — виразно й дотепно відображені в його книжках. Неабиякої переконливості цим книжкам надає те, що Андре Камінський не просто умів визнавати власні помилки й поразки власного світогляду, але й був здатен гостро висміяти себе за них. Свої твори він називав гуморесками про власні провали. За словами Камінського, у цих творах він намагався

показати патетично-світоглядне у буденно-конкретному втіленні. За свідченнями його знайомих, на презентаціях своїх книжок дуже артистичний оповідач не просто читав тексти, а розігрував сцени.

На перший погляд, роман “Наступного року в Єрусалимі” — типова сімейна сага, що розповідає про дві родини, представники яких є батьками автора. Але автор водить нас за носа: книжка написана у кращих традиціях єврейського гумору і її недарма зараховують до блискучих шельмівських романів. У творі чимало фіктивного, що, однак, зовсім не підриває його внутрішньої, неповерхової правдивості. При цьому автор немилосердно іронічний, часто саркастичний до всіх своїх героїв, особливо — до одноплемінників і родичів.

Багатовимірний світ роману стоїть на двох китах: любові й гуморі. Цей світ має макро- і мікромасштаби. Тут є Схід і Захід, Америка і Європа, Австро-Угорська й Російська імперії, війна і мир, свобода й неволя, віра й атеїзм, мистецтво й комерція, кохання й ненависть, сім'я і самотність, багатство й бідність, різноманітні ілюзії та їх драматичний крах. А ще це роман про фотографію, фармацевтику, футбол, театр, анархізм і соціалізм, а також про винаходи, старий Станиславів і дівочі мрії. Цей твір — історичний, еротичний, феміністичний, єретичний, феєричний...

Кожен зі світів, що утворюють універсум роману, має свою мову. Сподіваюся, переклад дасть вам можливість відчутти її смак і від пригоди читання вам не раз перехопить подих.

Галина Петросаняк

НАСТУПНОГО РОКУ В ЄРУСАЛІМІ

1

Мій дядько Геннер Розенбах був, по-перше, психопат, а по-друге, найграндіозніший брехун Австро-Угорської імперії. Теоретично він мій двоюрідний дід, однак я маю у цім сумнів, бо схожий на нього набагато більше, ніж на його брата Лео, начебто мого діда. Так чи інак, дядько Геннер походив із родини відомого рабина Шломо Розенбаха, який три століття тому писав на Буковині свої трактати й на гробівці якого викарбувано такі слова: «Правда — найцінніший капітал, нею слід орудувати з ощадливістю й стриманістю». Моя родина прагнула й прагне дотримуватися цього правила. Покоління за поколінням на святій Йом-Кіпур ми щороку вирушаємо в паломництво до Чернівців, щоби помолитися за душі великих предків. Цей звичай перервався, коли Чернівці опинилися по той бік залізної завіси, але на втіху предкам слова старого вченого про правду стали максимою світової комуністичної системи від Ельби до узбережжя Японського моря.

Часом мене запитують, яку, власне, професію мав мій дядько. На це я, знічено прокашлюючись, відповідаю: «Розумієте, він був — як би це сказати? — фантазером». Я знаю, що ця відповідь нікого не задовольняє. Фантазер — не професія, і з цього не можна жити, але ж дядько Геннер більше й не живе. Він помер шістдесят років тому. В чорній нужді, зневажений своєю родиною. Навіть

моїми найближчими родичами, що були ані на йоту не ліпші від нього. І все ж мушу пояснити, чим він заробляв собі на хліб. Дядько був прохачем, що у нас, євреїв, є чимось на зразок ремесла й безперечним джерелом доходу. Називав себе винахідником, і це не зовсім суперечило правді. Адже він жив зі своїх винаходів, однак усі роки займався лише одним, та й до того можна ставитися по-різному. Якщо конкретно, то він винаходив кольорову фотографію. Увесь час, безперестанку.

Як дядько Геннер, так і його брат Лео, який начебто був моїм дідом, присвятили свої життя точному відтворенню реальності на чутливому до світла матеріалі; тоді це були скляні пластини. Гадаю, це не випадково. З давніх-давен моя родина має бентежні взаємини з фактами. Відображення предметів нам приносить більше радості, ніж самі предмети. Ніщо не заворожує нас сильніше, ніж вдала ілюзія. Але якщо мій дід обмежився відтворюванням створених Всевишнім форм, то дядько Геннер намагався імітувати ще й барви, а до того ж так досконало, щоб ніхто не помітив різниці між вдаваним і дійсним. Його метою було подвоєння світу, тотальна шизофренія через створення вторинної реальності, яку можна було б як завгодно зберігати й ретушувати, а за потреби й знищити.

Отож брати Розенбахи жили й померли задля фотографії — дивного «чорного» мистецтва між оптикою, хімією й матерією, вичаклуваного невиліковним Луї Дагером у тридцятих роках дев'ятнадцятого століття. Вони були чорними митцями у прямому сенсі цього слова, причому дядько Геннер намагався збагатити чорні компоненти ремесла барвистими нюансами спектру. Але не буду випереджувати подій і починаю свою оповідь...

Лео Розенбах — чоловік, що нібито був моїм дідом, — приїхав до Станиславова, щоб одружитися. Йому вже

минуло сорок, а він усе ще парубкував — незважаючи на те, що зробив неабияку кар'єру: провів двадцять років у Мюнхені як придворний фотограф Людвіга Другого Баварського. Він зазнав припад буття, принаймні здалеку, не раз маючи змогу захоплюватися ними через об'єктив своєї фотокамери. Дивно, що всупереч цьому він досі по-невірявся світом нежонатий. Кажуть, те, що мій майбутній дідусь покинув жвавий Мюнхен і вирішив шукати своє щастя у сонній провінції, впливало з його натури. Говорять, що попри крайню боязливість, він був беззастережним, маючи звичку немилосердно називати речі своїми іменами. Ходять чутки, ніби одного разу трохи перекособочена княгиня фон Фюрстенберг поскаржилася, що Лео Розенбах зробив їй негарний портрет. Звелівши покликати придворного фотографа, король запитав, що він відповість на скаргу високорідної особи. Схилившись у глибокому поклоні, мій дід пояснив, що портрет бездоганно віддзеркалює даму. Мовляв, якщо світлина їй не подобається, хай вона висуває претензії не йому, а тим, хто її зачав. Його високість не зміг стримати ледь помітної посмішки, однак того дня кар'єра Лео Розенбаха при мюнхенському дворі закінчилася. Він змушений був пакувати валізи й вирушати в дорогу. На землю своїх предків.

Доля мого діда — а отже, і моя — вирішилася на вокзалі у Станиславові. Провидіння хотіло, щоб носій багажу, якого звали Сімхе Пілнік, ухопив валізи Лео Розенбаха, аби віднести їх до готелю «Брістоль», що стояв на вулиці Ягеллонській і мав славу найфешенебельніших апартаментів міста. Дорогою виявилось, що Сімхе Пілнік — не лише носій, але й сват, так званий шадхен, який головне своє ремесло використовував, щоб вербувати клієнтів для ремесла побічного.

Це був холодний і мокрий квітневий день, місто потонуло у сніговій сльоті. З похилених фасадів витріщалися

похмурі вікна. За ними, позіхаючи, потягувалися заспані міщани. Вулиці смерділи сечею й дешевою горілкою, яку поляки називали бімбер. Торохтіли проїжджаючи вози. За ними навсібіч розліталось болото. Пішоходи вигукували прокльони і, піднімаючи коміри, пірнали у підворіття. Уже за кілька кроків Лео Розенбах відчув, що це місце не принесе йому щастя. Він сказав Сімхе Пілніку, щоб той вертався й ніс валізи назад до вокзалу. На мить носій зупинився. А тоді підійшов до чужинця й щось прошепотів йому на вухо. Через десять хвилин мій дід записувався у швейцара готелю: Лео Розенбах, королівський придворний фотограф із Мюнхена. Йому дали найкращу кімнату, що була призначена лише для найповажніших гостей. Увечері того ж дня у Станиславові знали, що прибуло велике цабе.

Наступного дня, у четвер, Лео Розенбах завітав до свата-носія і провів із ним бесіду, яка, судячи з усього, мала вирішальні наслідки. Сімхе Пілнік показав дюжину світлин вельми привабливих дам, мимохідь назвавши і посаг, який кожна з них отримає, виходячи заміж. Одну по одній він кидав світлини на стіл. Театральним жестом, немов картяр, що відкриває свої тузи. Мого діда виразно брала нудьга. З кожною наступною світлиною він видавав схожі на рохкання звуки, які мали означати, що він — у широкому світі — бачив і краще. При дванадцятій фотографії він підхопився:

— Хто це?

Шадхен зморщив носа й зневажливо сказав:

— Донька одного кушнірчука. На вигляд так нічого, але в кишенях — теж нічого.

І тут Лео Розенбах знову підвівся зі стільця й рішуче мовив:

— Пане Пілнік, або ця, або жодна!

У неділю скупю світило сонце і придворний фотограф склав урочистий візит помічникові кушніра. За цієї нагоди

слід пояснити, що фотограф був низький зростом, щоб не сказати ліліпут. Отож його черевики — з телячої шкіри, із застібками — були на високих обцасах, а до фланелевих штанів у жовто-коричневу смужку й оксамитової приталеної камізельки він носив високий циліндр, що трохи додавав йому зросту. Але комічності образу все це майже не приховувало, тому вуличками ремісничого кварталу, де у своїй халупі жила родина Вертгаймерів, він крокував із тяжким серцем. Прекрасна Яна, про яку Сімхе Пілнік сказав, що на вигляд вона “так нічого”, стояла за тюлевою фіранкою, нетерпляче спостерігаючи за вулицею, у повороті якої ось-ось мав з’явитися таємничий претендент. Про нього їй було відомо так само мало, як і її батькам. Власне, лише те, що він — знаменитість, придворний фотограф із Мюнхена, який поселився у найелегантнішому номері готелю «Брістоль» і хоче з нею одружитися. Сьогодні він має намір просити її руки, цей казковий принц, котрий, побачивши її фото, нібито зблід і вигукнув: “Пане Пілнік, або ця, або жодна!” Вона уявляла собі Таміно з “Чарівної флейти”, а що була не лише гарною, а й досить екзальтованою, то очікувала півбога, Мікеланджелового Давида.

Євреї кажуть: розчарування — це відсотки за самообман. Якщо я скажу, що Яна Вертгаймер була розчарована, то з правдою це не матиме нічого спільного. Вона була не розчарована, а до краю обурена. Від гніву й відрази, що їй пропонують “щось отаке”, вона кипіла, й це ще м’яко сказано. Дивилася, як начепурений ліліпут — вона охрестила його “карликовим пінчером” — несміливо прямує до її оселі й нарешті обережно смикає мотузку дзвінка. Так боязко, ніби хоче вибачитися вже за те, що прийшов, знічено просячи дозволу поговорити з його високістю кушнірчуком. Дівчину теліпало від огиди й невимовної злості на батьків, які запросили цього “мікроорганізма”. Де той казковий принц Таміно, мармуровий